

Arkeologisk slutundersökning

Stora Vikers 1:94

Lärbro socken

Gotlands län och kommun

Diarienummer ArkeoDok; 2005:1

Diarienummer länstyrelse; 431-641-04

ArkeoDok

Blåeldsvägen 3

621 50 Visby

www.ArkeoDok.com

Sammanfattning	3
Inledning	3
Topografi, fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar	3
Målsättning och metod	4
Undersökningen 2004	4
Resultat	5
Anläggning 1	5
Anläggning 2	6
Anläggning 3	6
Anläggning 4	7
Anläggningstabell	7
Tolkning och slutsatser	8
Fyndförteckning	8
Bilagda handlingar	8
Referenser	8
Administrativa uppgifter	8
<i>Bilaga 1, analysresultat från Uppsala Universitet</i>	10

Sammanfattning

I samband med att Nordkalk AB ska utvidga ett område för stentäkt har en arkeologisk slutundersökning utförts. Den genomfördes i november månad år 2004 av ArkeoDok. Det aktuella området ligger i norra delen av Lärbro socken i anslutning till tidigare täktområden. Undersökningen föregicks av en arkeologisk utredning där de nu undersökta anläggningarna påträffades. Resultatet av undersökningen visade att en av anläggningarna var en grav, en rund stensättning där en urna med ben placerats centralt. De andra anläggningarna var fyndtomma.

Inledning

I syfte att bryta kalksten har Nordkalk AB erhållit länsstyrelsens tillstånd att beställa en arkeologisk slutundersökning på fastigheten Stora Vikers 1:94. Området ligger i norra delen av Lärbro socken och i anslutning till tidigare täktområden. Insatsen innebär undersökning och ett permanent borttagande av anläggningar som förmodas vara förhistoriska gravar vilka påträffades vid en arkeologisk utredning inför den tilltänkta utvidgningen av stenbrottet. Precis som vid den arkeologiska utredningen utfördes arbetet av ArkeoDok. Rapporten har utarbetats av Dan Carlsson och Per Widerström.

Topografi, fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar

Kulturhistoriskt utgör området utmark. Det har, av naturliga skäl, aldrig funnits någon bosättning i området. Odling har aldrig varit möjligt och områdets belägenhet långt från lämplig mark för odling innebär avsaknad av bebyggelse. En genomgång av äldre lantmäteriakter visar på områdets utmarkskaraktär, nyttjat enbart för bete och skogsbruk. Inventeringen gav vid handen att det här och där finns spår av sentida husbehovstäkt av sten och grus. Dessa har dock bedömts vara av mindre intresse och därvid lämnats utan beaktande.

Genom utredningsområdet passerar två äldre vägar, vilka sammanstrålar i planområdets norra del. Den västra vägen har lett från gårdarna Takstens i Lärbro socken och knyter ihop Flingebygden med norra delen av Lärbro.

En inventering utfördes i mars månad 2003. Området som studerades omfattade en yta av 74 ha och utgörs av ett mer eller mindre skogbeväxt hällmarksområde med genomgående tunna jordlager. Den inventering som genomfördes under mitten av 1970-talet visar endast på förekomsten av en (eventuell) fornlämnning inom planområdet. Det rör sig om en möjlig grav, belägen i norra delen av planområdet och i direkt anslutning till den äldre väg som leder genom området. Den eventuella graven, RAÄ 484, är mycket flack och består av ett lager sten, huvudsakligen mindre kalkstensflisor. Formen är tämligen diffus och det är tveksamt om det rör sig om en grav. Vad som eventuellt talar för att det är en grav är dess belägenhet i direkt anslutning till den gamla vägen samt frånvaron av löst liggande stenar i närområdet.

Fältinventeringen gav vid handen att ytterligare två fornlämningar förekommer inom området. Det rör sig om en rest sten i det ena fallet och om en gravgrupp i det andra fallet.

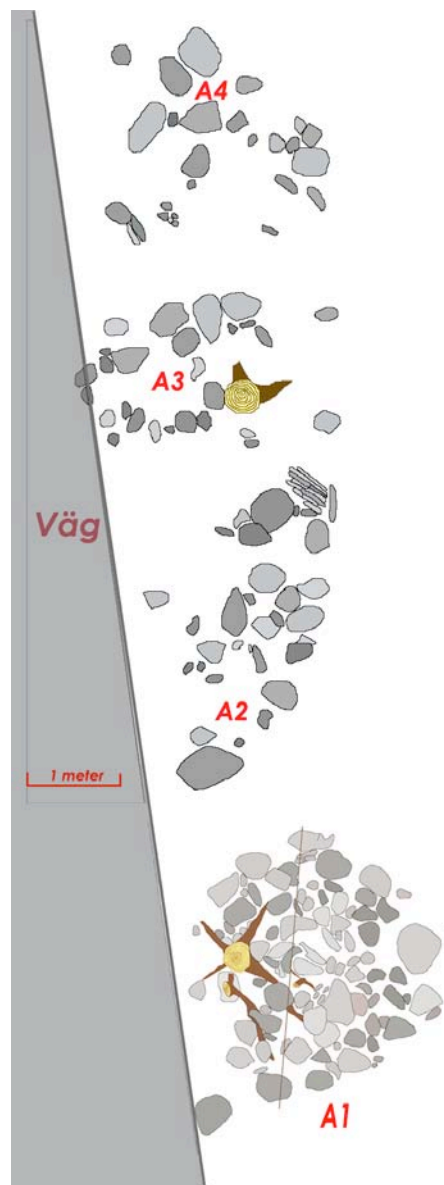

Fig. 2. Anläggningarna i planritning. A1 i söder och A4 i norr.

Den resta stenen är belägen i den norra delen av utredningsområdet, inom ett område där berget går i dagen. Stenen, av granit, är ca 0,5 meter hög och 0,3-0,4 meter tjock. Dess funktion är osäker. Det kan å ena sidan röra sig om vad som brukar benämnas just rest sten, dvs, en sten rest i minne av någon person. Dessa resta stenar är som regel förhistoriska. Det kan å andra sidan vara frågan om en grännssten, då sannolikt från medeltid eller senare. En jämförelse med äldre kartor visar att den möjligen kan ha att göra med en gränsläggning i samband med laga skiftet. Det mest sannolika är att det rör sig om en grännssten. Den bör tas i beaktande vid kommande arbeten på området. Den är belägen vid koordinaterna 1680012 Ö/ 6415498 N.

Fig. 3. Övre bilden visar något som sannolikt är en grännssten som påträffades vid inventeringen 2003. Den undre bilden visar det som registrerats som RAÄ 484, grav?.

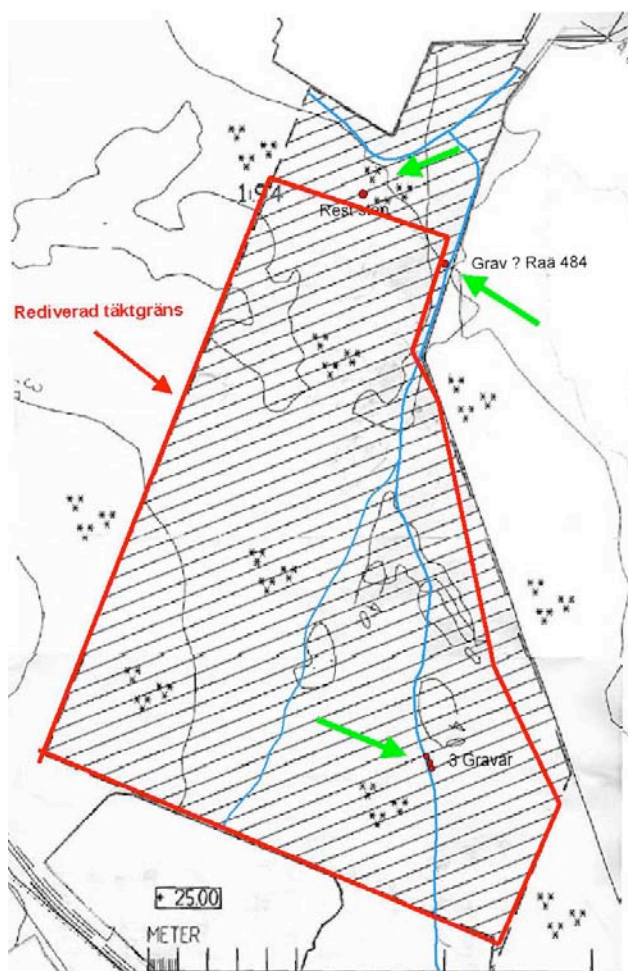

Fig. 4. Karta över det aktuella området i Lärbro socken. Området som är föremål för undersökningen är markerat med tre röda cirklar vid en grön pil i bildens nedre del.

Den vid inventeringen nupptäckta gravgruppen återfinns i direkt anslutning till den östra vägen genom området. Tyvärr har en nyligen utförd breddning av vägen skadat dem. Anläggningarna utgörs av en väldefinierad stensättning, knappt 3 meter i diameter och med enstaka gråstenar, 0,2 – 0,4 meter stora, synliga i markytan samt tre stycken mer diffusa ansamlingar av stenar.

Målsättning och metod

För att undersöka och ta bort fornlämningarna användes en traktorgrävare med plan skopa för bana av grässvålen. Sedan vidtog en grovrensning av området samt en finrensning av respektive anläggningarna. De rensades, fotograferades och ritades i plan och profil.

Undersökningen 2004

Vid den arkeologiska undersökningen banades en yta av kring den gravgrupp som påträffats vid inventeringen. Här framkom en rund stensättning samt tre stycken högar av sten. De tre "högar" var svåra att definiera. De har vid något tillfälle störcs och de stenar har sannolikt rubbats ur sitt ursprungliga läge och kanske även försvunnit. Alternativet till tre anläggningar är att det varit en anläggning, sannolikt en skeppsättning, som vid något tillfälle förstörts. Då det var osäkert vad det var för anläggningar grävdes varje stensamling för sig.

Resultat

Anläggning 1

A1 var en närmast rund stensättning. Den hade en tydlig kant och var väldefinierad med en diameter på 2,8 meter. De stenar som utgjorde kantkedjan var 0,4-0,5 meter i diameter. Innanför denna fanns stenar mellan 0,45 meter till småsten. Den har störts något av vägbreddning, men endast enstaka stenar har försvunnit. I västra delen av anläggningen har ett träd växt. I SV låg en sten som är osäkert om den tillhör graven.

Anläggningen grävdes i profil. I graven påträffades keramik samt ben. Keramiken var spjälkad och av en kvalitet som gjort att den fallit sönder i små bitar. Även benen var i små bitar, det största fragmentet ca. 0,07 meter. I graven fanns inte något brandlager. Benen låg mycket koncentrerat till samma område som keramiken. Benen bör därmed ha bränts och krossats någon annanstans innan de samlats i urnan och ställts ned i graven. Koordinaterna för denna grav var 6414540 N och 1680172 Ö. Ett benfragment skickades för C-14 analys till Ångströmlaboratoriet, Uppsala Universitet, (bil. 1). Provet (Ua-23687), innebär kalibrerat en datering till 760BC - 680BC. Det innebär alltså att graven bör placeras tidsmässigt till bronsålderns yngre del.

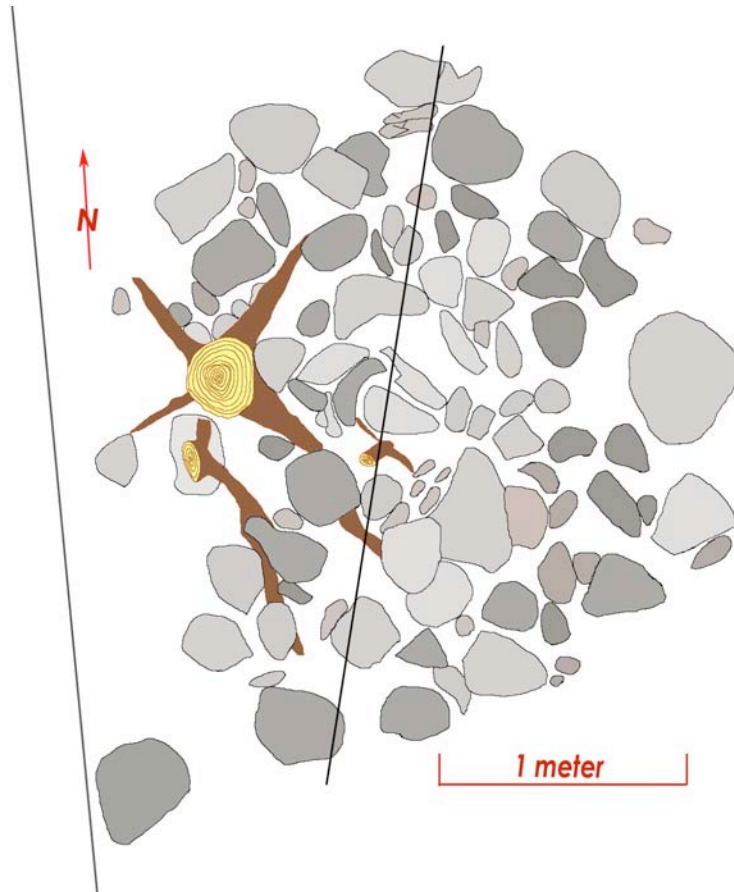

Fig. 5. Bilden visar anläggning 1 i plan. I anläggningens västra del har träd förstört en del av stenpackningen.

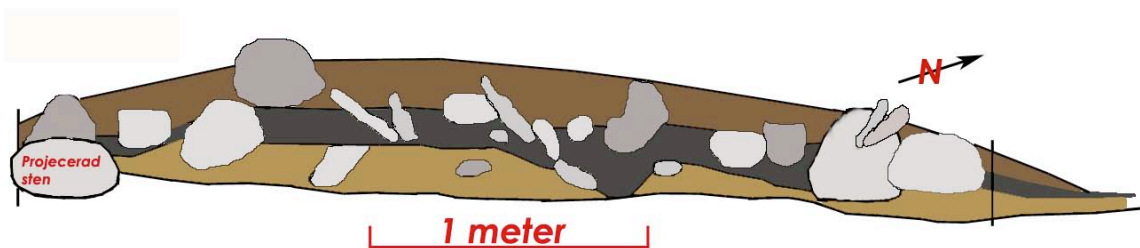

Fig. 6. Ritningen visar anläggningen i profil. I mitten av anläggningen syns kalkstensskivor som stått på högkant men senare kollapsat. Mellan dem har gravurnan ursprungligen stått.

Anläggning 2

Anläggning 2 var en samling av stenar som var synbara ovan mark. Efter att marken kring A2 torvats av var den 3,6 x 1,3 meter i omfattning orienterad i SV-NÖ riktning. Stenarna som ingick var mellan 0,65 meter och 0,2 meter i diameter. Det stora flertalet av stenarna var gråstenar men enstaka kalkstenar förekom också, i synnerhet i den nordöstra delen. Anläggningen grävdes med en profil tvärs över anläggningens mitt i öst-västlig riktning. Koordinaterna för anläggningen var 6414543/ 16801770.

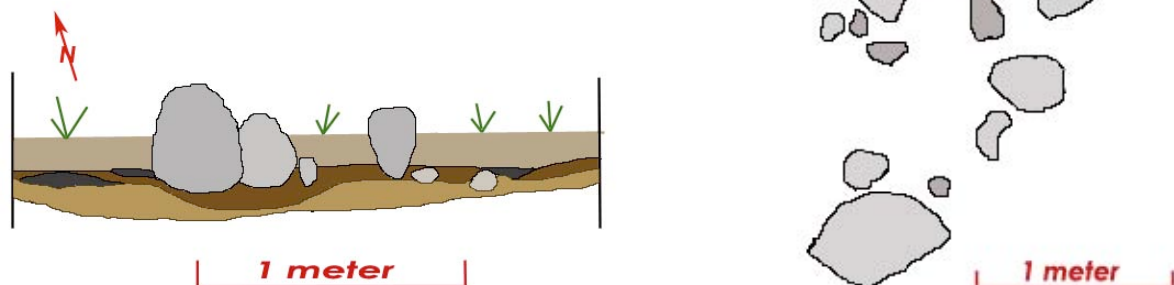

Fig. 7. Anläggning 2 var en oval, fyndtom stensamling. Ovan till höger. Mörkfärgningen i anläggningens nordvästra del kan mycket väl vara spår efter rötter, snarare än en medveten nedgrävning. I anläggningen påträffades inga fynd eller övriga spår efter människor.

Anläggning 3

Anläggning 3 var av samma karaktär som A2, en stensamling som var synlig ovan mark. Efter att marken kring A3 torvats av var den 2,9 x 1,4 meter i omfattning orienterad i V-Ö riktning. Stenarna som ingick var mellan 0,55 meter och 0,1 meter i diameter. Anläggningen bestod uteslutande av gråstenar. I den västra delen har breddningen av vägen eventuellt skadat den. Detta är dock svårt att säkert avgöra då stenarna ligger ytligt. Markens humuslager är mycket tunna, inte mer än 0,1 meter någonstans inom det undersökta området förutom i anläggning tre där jordlagret var något mer omfattande, ca. 0,2 meter. Koordinaterna för anläggningen var 6414546/ 1680169.

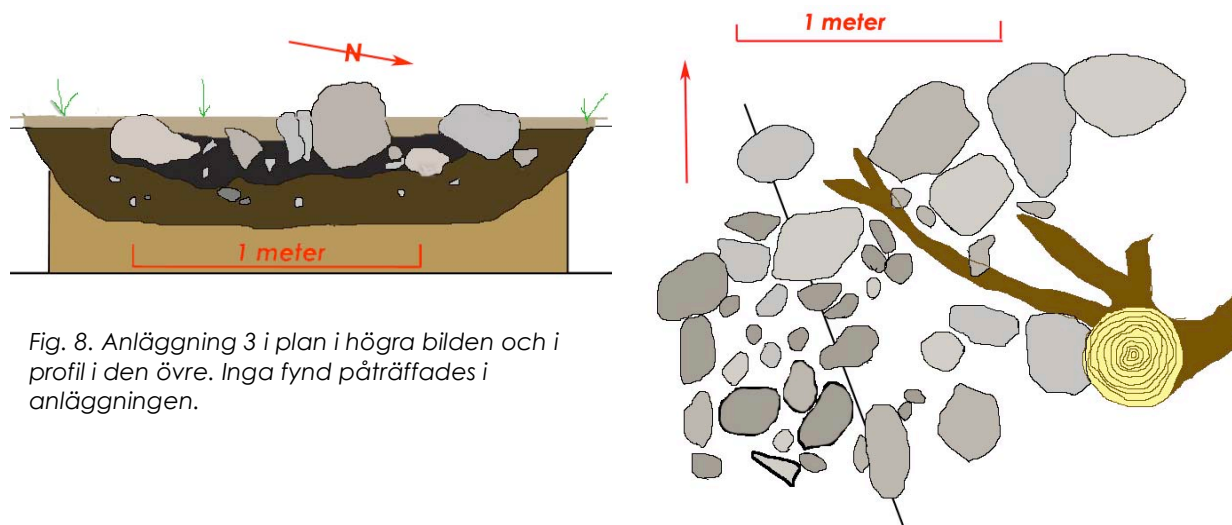

Fig. 8. Anläggning 3 i plan i högra bilden och i profil i den övre. Inga fynd påträffades i anläggningen.

Anläggning 4

Anläggning 4 var en samling av stenar som var synbara ovan mark. Efter att marken kring A4 torvats av var den 2,6 x 1 meter i omfattning orienterad i SV-NÖ riktning. Stenarna som ingick var mellan 0,55 meter och 0,25 meter i diameter. Det stora flertalet av stenarna var gråstenar men enstaka kalkstenar förekom också, i synnerhet i anläggningens sydvästra del. Koordinaterna för denna anläggning var 6414550 N och 1680170 Ö.

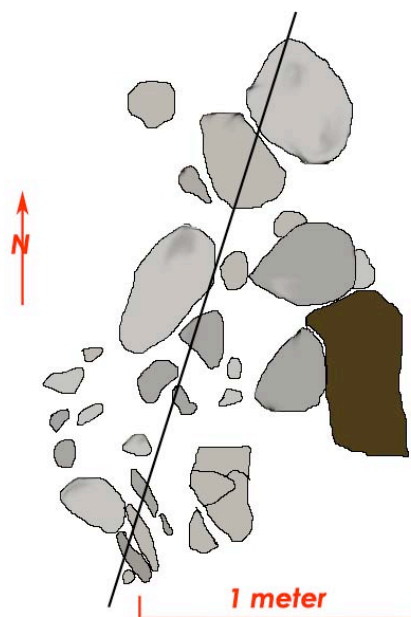
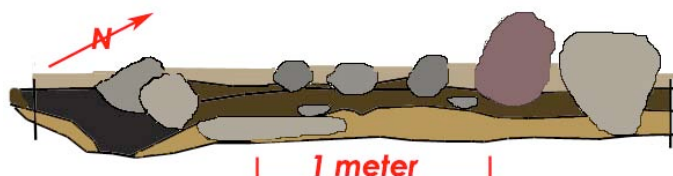

Fig. 9. Anläggning 4 i profil respektive plan. Även denna anläggning var fyndtom. Det bruna fältet i planritningen markerar en mörk fläck i marken. Vid undersökningen föreföll det mest rimligt att det var spår efter rötter.

Anläggningstabell

Namn	Mått i meter	Riktning	Funktion	Typ	Koordinater
A1	2,6 x 2,8	Rund	grav	Stensättning	6414541/ 1680172
A2	3,6 x 1,3	SV-NÖ	?	Oklar	6414543/ 16801770
A3	2,9 x 1,4	V-Ö	?	Oklar	6414546/ 1680169
A4	2,6 x 1,0	SV-NÖ	?	Oklar	6414549/ 1680170

Tolkning och slutsatser

Anläggning 1 var en grav som innehöll en urna med brända ben. Både urnan och benen var i relativt små bitar. De största bitarna var ca 0,05 meter stora. Av dessa spår att döma bör graven vara från yngre bronsålder eller förromersk järnålder. Detta grundas på keramikens typ och på den fragmenteringsgrad som benen hade.

Anläggningarna 2, 3 och 4 är svårare att uttolka då de var fyndtomma. Ett alternativ kan vara att stenarna flyttats i samband med arbeten vid vägen och att de kommer från en förstörd anläggning (eller flera). Ett annat alternativ är att de härrör från en skeppsättning som förstörts. I fig. 2 finns en planritning över anläggningarna. C-14 analysen antyder också att tidställningen för anläggning 1 stämmer överens med den period då man använde sig av skeppsättningar som en gravform på Gotland, nämligen under den yngre bronsåldern. Det finns flera exempel på Gotländska platser där gravfält och gravgrupper utgörs av runda stensättningar och skeppsättningar. Några sådana exempel att nämna kan vara de kända platserna vid Gnisvärd i Tofta och Rannarve i Klinte. Andra exempel finns från Högskolans undersökningar i Alskog. Av Gotlands mellan 350 och 400 kända skeppsättningar är uppskattningsvis drygt 70 av dem undersökta. De uppträder under den yngre bronsåldern och tycks som gravskick finnas till bronsålderns slut. Det finns skeppsättningar över hela Gotland, men Lärbro är tillsammans med Gothem två klart överrepresenterade socknar (Petterson1982). Den eventuella skeppsättning som beskrivs här var 8,3 meter x 2,8 meter.

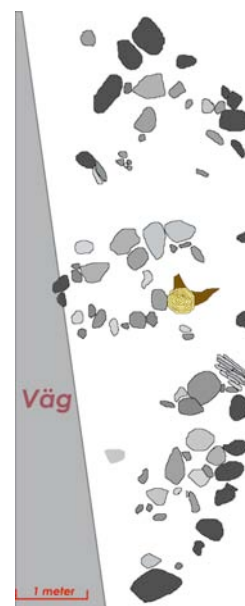

Fig. 10. En ev. skeppsättning där de stenar som skulle kunna utgöra "relingen" markerats i syfte att förtydliga tolkningsförslaget.

Fyndförteckning

Dnr	Socken	Fastighet	Anl.nr.	Fyndnr.	Sakord	Mängd	Godstyp	Anmärkning
431-641-04	Lärbro	Stora Vikers 1:94	1	1	Keramik	8 dl	förhist	Mkt spjälkad med grov magring
431-641-04	Lärbro	Stora Vikers 1:94	1	2	Ben	2 dl		

Bilagda handlingar

Bilaga 1, Analysrapport

Referenser

Carlsson, D., 2003 Arkeologisk utredning Stora Vikers 1:94, Lärbro socken
 Petterson, A-M., 1982 Skeppsättningar i Rute. En undersökning av sex gravar från den yngre bronsåldern RAGU
 Arkeologiska skrifter 1982:2

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-641-04
 ArkeoDoks dnr: 2005:1
 Lägesangivelse: Ekonomiska kartans blad 079 25, 7J2f.
 Koordinater: 6414540 N och 1680172 Ö /6414550 N och 1680170 Ö.
 Höjd över havet: Ca. 30 meter
 Personal: Dan Carlsson, Olle Hoffman och Per Widerström
 Externa insatser: Datering utförd vid Ångströmlaboratoriet, Institutionen för Teknikvetenskaper Avdelningen för jonfysik, Uppsala Universitet, av Göran Possnert/ Maud Söderman, bilaga 1.

Arkivhandlingar: Länsmuseum på Gotland
 Distribution: Rapporten distribueras till Länsmuseum på Gotlands arkiv, Länsstyrelsen Gotlands län, ATA, exploatören (Nordkalk AB).

Fyndförvaring: Fynden förvaras vid Läns museet på Gotlands norra magasin
Undersökningsperiod: 9/11 – 15/11 2004

Bilaga 1, analysresultat från Uppsala Universitet

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2004-12-17

Per Widerström
ArkeDok
Blåeldsvägen 3
621 50 VISBY

Institutionen för Teknikvetenskaper
Avdelningen för Jonfysik

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 534
751 21 Uppsala

Telefon:
018 - 471 30 59

Telefax:
018 - 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ^{14}C datering av bränt ben från Gotland.

Förbehandling av brända ben:

1. 1,5 % NaOCl tillsatt till det rengjorda och krossade benprovet och blandningen fick stå i rumstemperatur i 48 timmar.
2. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten.
3. 1M HAc tillsatt till provet och blandningen i rumstemperatur i 24 timmar.
4. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten och intorkat.
5. Lakning med 6 M HCl och den erhållna CO_2 -gasen grafiteras därefter Fe-katalytiskt före acceleratormätningen av ^{14}C -innehållet.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}$ ‰ PDB	^{14}C ålder BP
Ua-23687	Nordkalk A 1	-23,6	2 400 ± 110

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/Maud Söderman

